

Álhírek és infodémia a koronavírus korában – mit tehetnek a könyvtárak?

Álhírek a világban

A tömegek álhírekkel történő manipulálása az emberiséggel egyidős technika, amely mindig is részét képezte a hatalmi szereplők [dezinformációs eszköztárának](#). A témára irányuló jelenlegi kiemelt figyelem a közelmúlt geopolitikai eseményeinek, az események kapcsán felröppenő hír- és álhírtengernek köszönhető. A könyvtárak mint hitelesítő helyek számára fontos feladat az álhírek elleni küzdelem, ami ebben az esetben már nem csupán a hiteles források közzétételét jelenti. Legalább ennyire fontos az, hogy néhány egyszerű, hírfogyasztási forráskritikát alkalmazó praktika átadásával a hírfogyasztóban elősegítsük a tudatosságot. Persze az álhírek nemcsak politikai eszközök, hanem alkalmazhatók bárki által ártó szándékkal, vagy éppen a vicc kedvéért is. Ehhez az egész világot behálózó internet és különösen az egyéni tartalomelőállításra legegyszerűbben használható közösségi média korlátlan eszköztárat biztosít. E technológiaorientált, álhírekkel átszőtt korszak meghatározó tünete az [posztigazság kora](#) (post-truth), amelyre jellemző, hogy a közvéleményt az objektív tények kevésbé formálják. Helyettük hangsúlyozottan kerülnek előtérbe az érzelmek és a hiedelmek. Mindez remek táptalajt biztosít a téves információk befogadására és továbbosztására, azaz terjesztésére is.

Álhírek a koronavírus korában

Napjainkban a pandémia ad táptalajt az álhírek terjedésének. A koronavírus-járvány idején otthon, a négy fal között mindenki szeretne valamilyen bizonyosságot, megerősítést kapni a veszélyhelyzetről. Az emberek éhesek az információra, és ilyenkor fel is tűnnek azok az állítólagos „szakértők”, akiknek cikkei és videói a közösségi oldalakon vírusként keringve és számos ember agyát megfertőzve hivatkozási alappá válnak. Éppen ezért napjainkban – jobban, mint valaha – életbevágó felismerni az álhíreket, és felvértezni magunkat a hamis és a megtévesztő információk kiszűrésének képességével. Az embereknek joguk van a megbízható és hiteles információhoz, de figyelnünk kell arra is, hogy ennek biztosítása egy rendkívül komplex kérdés, ami etikai, jogi és társadalmi problémákat vet fel. Az álhírijelenségről és a terjedése elleni küzdeletről az elmúlt években számos tanulmány és monográfia született. A gyakorlati lépéseket minden szerző hasonlóan látja: az álhír ellen a hiteles információk elérhetővé tételével, a forráskritika hangsúlyozásával kell küzdeni. Ebben a küzdelemben a könyvtárakra igen fontos, mással nem pótolható társadalmi szerep hárul.

Tényellenőrzők

Az álhírek cáfolásával számos ún. tényellenőrző portál foglalkozik. A jellemzően újságírók által gondozott oldalak górcső alá veszik a különböző honlapokat a készítő, a tartalmak forrása, a reklámelhelyezés, a címadási szokások és számos más tényező alapján, és gyakran pontozásos rendszerrel értékelve az egyes honlapok megbízhatóságát, hitelességét. A [NewsGuard](#) a koronavírus-járványra reagálva már egy [külön oldalon](#) listázza a vírussal kapcsolatos álhíreket terjesztő oldalakat, egy aktualizált [jelentésben](#) pedig a legvirulensebb álhíreket gyűjtötte össze, cáfolataikkal és a hoaxok forrásaival együtt. (Például: „A COVID-19 vírust kínai kémek lopták el egy kanadai laboratóriumból” álhír 2020. január 26-án bukkant fel, és terjedt el aztán különböző amerikai portálokon.)

Tudományos igényvel vizsgálta a koronavírus-járvány eseményei és az álhírek közötti összefüggést a [Types, sources, and claims of COVID-19 misinformation](#) (A COVID-19 vírussal kapcsolatos álinformációk

típusai, forrásai és állításai) című többszerzős tanulmány. A First Draft tényellenőrző portál által kimutatott, 2020 januárja és márciusa között felbukkant 225 álhír vizsgálata több tanulsággal is szolgált. Ezek közül kiemelhető a koronavírussal kapcsolatos álinformációk robbanásszerű terjedése. A vizsgált időszakban 900%-kal nőtt a tényellenőrzők látókörébe került álhírek száma. Az információs éhség és egyben túlterhelés kedvez az álhírek és a különböző összeesküvés-elméletek szaporodásának is. Ezt csak fokozta a koronavírus-járvány miatt kialakult krízishelyzet. *Cristina Tardaguila*, a Nemzetközi Tényellenőrző Hálózat (*International Fact-checking Network, IFCN*) igazgatóhelyettese szerint az álhírek kiszűrése példátlan kihívást állít a tényellenőrzők elé. Az idézett tanulmányban vizsgált minta nem teljesen reprezentatív ugyan – hiszen a zárt csoportokban terjedő álhírek „láthatatlanok” a szakemberek számára, emellett csak angol nyelvű anyagokat vizsgáltak –, mégis árulkodók a főbb tendenciák: csupán 38%-ban volt teljesen hamisított a hír, 59%-ban inkább a részigazságok eltorzítása, a kontextus meghamisítása volt a jellemző. Nem találtak úgynevezett *deepfake*, azaz mesterséges intelligencia által manipulált képi és videóanyagokat; az egyszerűbben kivitelezhető, „házi” megoldások domináltak. Az anyagi haszonszerzés céljából történő álhírgyártásra nem volt példa a mintában, ehelyett egyéb motivációk álltak az álhírek hátterében. Előfordultak felülről lefelé (például politikusoktól, hírességektől származó), illetve alulról felfelé terjedő álhírek is (például házi praktikák a koronavírus ellen); nagyobb visszhangot az előbbiek váltottak ki a közösségi médiában. Emellett gyakoriak voltak a hatóságok intézkedésével és a közösségi terjedéssel kapcsolatos álhírek is, amelyek bizonyos kormányzati vagy nemzetközi szereplőket, illetve etnikai csoportokat hoztak összefüggésbe a vírussal.

Az újgenerációs informatikai vállalatok az álhírek ellen

Az álhírek ellen a közvélemény nyomásgyakorlásának hatására a nagy informatikai vállalatok is igyekeznek fellépni. A Facebook például legújabbán törli a WHO által hamis híreknek ítélt tartalmakat, és erről azok a felhasználók, akik kapcsolatba kerültek az adott álhírral, a WHO mítoszromboló cáfolatait tartalmazó értesítést kapnak. Emellett a Facebook ötven nyelven, hatvan szervezettel dolgozik együtt, hogy megjelöljék a gyanús eseteket, majd eltávolítsák az álhíreket. De amint arra egy [elemzés](#) rámutat, korántsem képesek eltávolítani mindent; hiába iktatják is ki az „anyahírt”, annak „gyermekei”, azaz másolatai és továbbosztásai futótűzként terjednek. Egyszóval sok még a tennivaló, hogy megoldást találjunk erre a szinte emberfeletti kihívásra. A tényellenőrzők által hamisként jelölt híreket a közösségi oldalak csak részben blokkolták: a Twitteren több mint felük, a Facebookon és a YouTube-on közel negyedük továbbra is megtalálható, noha ezek a vállalatok az elmúlt években kiálltak az álhírek visszaszorítása mellett.

Nemzetközi szervezetek az álhírek ellen

A koronavírus-járvány idején elharapódzó álhírek veszélyeire a nemzetközi szervezetek is [figyelmeztetnek](#). Amint arra *Tedrosz Adhanom Gebrejesusz*, a WHO főigazgatója egy februári konferencián felhívta a figyelmet, a pandémia mellett immár az infodémiával is szemben állunk: az egy adott témáról szóló szinte végtelen információáradat ellehetetleníti a tájékozódást, így a víusról szóló álhírek gyorsabban és egyszerűbben terjednek, mint maga a vírus. Az [infodémia kezeléséről kiadott közlemény az Egészségügyi Világszervezet \(WHO\)](#) február 2-ai helyzetjelentésében olvasható. A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos friss és megbízható információk iránti megnövekedett igény következtében a WHO technikai kockázatkommunikációs és közösségi média csapata szorosan együttműködik abban, hogy nyomon kövesse a tévHITEKET és a valótlán állításokat, és hogy ezekre

választ adjon. A genfi központon keresztül a hat regionális iroda és partnerei által a WHO a nap huszonnégy órájában dolgozik azon, hogy azonosítsa a legelterjedtebb rémhíreket és a gyógymódokra vonatkozó hamis javaslatokat, mert ezek potenciálisan ártanak a közegészségügynek. A WHO amellett, hogy hiteles [információs portált](#) működtet a koronavírusról, létrehozott egy [mítoszromboló oldalt](#) is. Itt jól áttekinthetően, a WHO logójával ellátott infografikákkal és rövid szöveges magyarázatokkal cáfolják a közszájon forgó álhíreket, leszögezve, hogy „Az 5G mobilhálózatok NEM terjesztik a COVID-19-et”, „A hideg időjárás és a hó NEM pusztítja el az új koronavírus”, vagy éppen „Az új koronavírus NEM terjeszti a szűnyogcsípés”. A WHO mítoszromboló munkacsoportja arra törekszik, hogy az álhírek terjedését olyan cégekkel együttműködve szorítsa vissza, mint a Facebook, a Google, a Pinterest, a Tencent, a Twitter, a TikTok és a YouTube. A nemzetközi szervezetek közül az UNESCO kommunikációs igazgatója is úgy [vélekedik](#), hogy a „kétes gyógymódok” megosztása életet veszélyeztet, ezért a hiteles tájékozódáshoz való jog és a szabad sajtó kulcsfontosságú ebben az időszakban. Az álinformációk, álhírek és pletykák zavart és bizalmatlanságot kelthetnek az emberek körében, és megnehezítik a közegészségügyi védekezést. Mivel jóval többet ülünk kényszerűségből a számítógép mellett, a kiberbűnözők és csalók megtévesztéseinek is jobban ki vagyunk téve. Különösen a gyerekek védtelenek az internetbiztonság területén. Számukra az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala készített egy [játékos útmutatót](#). Az álhíreket csak a kritikus gondolkodás erősítése fékezheti meg, amit a #ThinkBeforeSharing, a #ThinkBeforeClicking és a #ShareKnowledge hashtagekkel népszerűsítenek.

Kormányservek és közmédiakampányok

A **brit kormány** kabinetirodája a közösségimédia-felületeket üzemeltető vállalatokkal együttműködve kívánja felvenni a harcot az álhírekkel. Munkacsoportjuk körülbelül tíz álhírrrel vagy csalással foglalkozik naponta. Olyan szolgáltatást is terveznek indítani, amelyben a koronavírussal kapcsolatos gyanús híreket egy képernyőképpel lehet beküldeni. [Társadalmi célú hirdetést is közzétettek](#) a közszolgálati média felületein, amelyben az alábbi tanácsokkal látják el a lakosságot:

1. Ellenőrizd a forrást! Ki publikálta, ki osztotta meg? Milyen nyelvezetet használ? Nézz utána a mémeken és képeken lévő idézeteknek! Tényleg az mondta, akinek tulajdonítják?
2. Nézd meg közelebbről! Vajon a publikált képek tényleg ott készültek, ahogy a forrás állítja? A nagyobb keresőmotorok képkereső szolgáltatásai segítenek azonosítani egy kép első online előfordulását.
3. Gyanús felhasználók! A közösségi oldalakon algoritmusok, ún. botok is terjesztik az álhíreket. Ezeket nem könnyű kiszűrni, de fogjunk gyanút, ha random karakterek vannak a felhasználónévben, vagy éppen egy stockfotó a profilkép, esetleg nem életszerű a felhasználó idővonala, illetve naponta több mint hetven hírt oszt meg!

Olaszországban az egészségügyi minisztérium foglalkozik a koronavírussal kapcsolatos álhírek cáfolásával. Felhívják a figyelmet, hogy ebben az összefüggésben a weben olvasható „tanácsok” egyenesen kártékonyak is lehetnek az egészségünkre, ezért mindig keressünk hivatalos és megerősített információkat. Heti rendszerességgel frissített [listájuk](#) egyesével cáfolja a népszerű tévképzeteket. 2020. április 28-án immár ötvenkét olyan álhírt vettek sorra, mint például „*Összefüggés van az 5G-s hálózat és a koronavírus-járvány között*”; „*Igyunk sok vizet, az lemossa a koronavírus a garatból, majd a gyomorsav elpusztítja*”; „*A forró fürdő megelőzi a koronavírus*”; „*A vírus érzékeny az alkoholra, ezért ha alkoholt iszom, nem betegszem meg*”; „*A jóga segíti a légzést, ezért ha jógázunk, nem kapjuk el a koronavírus*”; „*Az ezüstkolloid fertőtleníti és véd a koronavírus*”. Hiteles

információkat a koronavírusról az egészségügyi minisztérium [honlapján](#) kívül az Olasz Népegészségügyi Intézet [tematikus oldalán](#) találunk.

A koronavírusról szóló álhírek összegyűjtése és cáfolata **Ausztriában és Németországban** is kormányzati feladat. **Németországban** jó példa erre az a [tájékoztató honlap](#), ahol számos, főként a közösségi médiában megjelent téves (és egyéb) információra kaphatnak megnyugtató választ az érdeklődők, többek között arra, hogy honnan származik a sok hamis beszámoló, és miért válhatnak ezek veszélyessé, új vírus-e a SARS-CoV-2, hogyan alakul a betegek száma, honnan származik a vírus, miért magasabb egyes helyeken a halálesetek száma, befolyásolhatja-e az éghajlat vagy egyéb természetes körülmények a terjedést, fenyeget-e gazdasági összeomlás, van-e élelmiszerhiány Németországban, és hogy tehet-e valamit a német társadalom a szomszédos országok érdekében.

Ezzel párhuzamosan a német Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium folyamatosan ellenőrzi a megkérdőjelezhető egészségügyi tippeket és pletykákat. Számos hírportál is foglalkozik a koronavírusról szóló álhírekkel, többek között az [egyik online rádió \(SWR3\) portálja](#), ahol tanácsokat olvashatunk arról, hogyan lehet felismerni az álhíreket, miért gyanakodhatunk, ha ilyenekkel találkozunk, illetve hogyan járjunk utána a valóságtartalmuknak stb. Itt térnek ki arra, miért nem helyes Svédország gyakorlata a koronavírus kezelésével kapcsolatban, továbbá válaszolnak olyan kérdésekre, mint például, hogy hasznosak-e a homeopátiás gyógyszerek a koronavírus kezelésére, veszélyesebb-e a koronavírus, mint egy influenza stb. Figyelmeztetnek arra is, hogy **semmilyen információt ne lájkoljunk és osszunk meg anélkül, hogy ellenőriznénk annak hitelességét.**

Ausztriában is felismerték, hogy az álhírek ugyanolyan [gyorsan terjednek, mint a koronavírus](#). A Szövetségi Kancellária digitális válságkezelő csoportja mindeddig mintegy százötven hamis hírt követett nyomon a koronavírussal kapcsolatban. A csoport március 19. óta működik, és tíz, rendőrnek tanuló hallgató is részt vesz munkájában. Fő feladata a koronavírussal kapcsolatos, főként a digitális hálózatokon terjedő helytelen információk felkutatása és javítása. Nyomkövető hálózatot is telepítettek a hamis információk gyors azonosítása és az azokról való tájékoztatás érdekében. A válságkezelő csoport szerint az álhíreknek a következő fő csoportjai alakultak ki: összeesküvés-elméletek, a veszély alábecsülése, veszélyes kezelési tippek és a kormányzati intézkedésekről szóló hamis jelentések. Az integrációs miniszter, Susanne Raab tizenhat nyelven indított információs kampányt, hogy megvédje a német nyelvtudással nem rendelkezőket is a helytelen információktól. Az Integrációs Alap [honlapja](#) korrigálja a koronavírussal kapcsolatos leggyakoribb mítoszokat, mint például, *hogy csak az idősebbek tudják elkapni a vírust, a testben levő alkohol elpusztítja a vírust, az antibiotikumok hatnak a koronavírus ellen, a vakcinák védenek a tüdőgyulladás ellen, vagy hogy a kijárási korlátozás nem segít semmit.*

A [Belügyminisztérium ismételten figyelmeztet a koronavírusról szóló álhírekkel kapcsolatban](#): a közösségi médiában jelenleg olyan hírek terjednek, amelyek szerint a korlátozó intézkedéseket szeptember 1-jéig meghosszabbítják. Ez „rossz áprilisi tréfa” – írta válaszként a Belügyminisztérium a Facebookon. Az intézkedések eredetileg április 13-áig voltak érvényesek, és valójában még nem döntötték el, mennyi ideig maradnak érvényben. Az álhírek egyikében – a Kereskedelmi Kamara logójával – azt állítják, hogy a maszkviselés követelményét a szupermarketekben szeptember 1-jéig meghosszabbítják, ám ez nem igaz. Csak azokban a közleményekben szabad megbízni, amelyeket a felelős minisztériumok és hatóságok tesznek közzé a hivatalos csatornákon.

Könyvtárak az álhírek ellen

A **Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetsége (IFLA)** évek óta kiemelt figyelmet szentel a könyvtárak álhírek elleni küzdelme elősegítésének, ugyanis a bibliotékák már régóta szerepet játszanak abban, hogy erősítsék a felhasználók kritikus szemléletét és az általuk talált információk megfelelő kezelését. Kezdetben ezek az erőfeszítések a felsőoktatási könyvtárakat látogató hallgatókra összpontosultak, ám az utóbbi években egyre nyilvánvalóbbá vált az, hogy mindenkinek rendelkeznie kell a tudatos tájékozódáshoz szükséges alapvető készségekkel. Ez különösen létfontosságúvá vált a járvány idején. Mivel a könyvtárakat tradicionálisan a megbízható információk lelőhelyeként tartják számon, ezt kiaknázva könnyen tudnak hiteles, rendszeresen frissített, tényeket, ellenőrzött információkat tartalmazó oldalakat létrehozni. A koronavírus-járványra reagálva [az IFLA elkészítette a népszerű „Hogyan vegyük észre az álhírt?” című infografika frissített verzióját](#), fokozott figyelmet fordítva a hiteles forrásellenőrzés szükségességére, és felismerve, hogy sokak számára a hírek már többnyire a közösségi médián keresztül terjednek.



Hogyan vegyük észre az álhírt a koronavírus kapcsán?

Vizsgáljuk meg a forrást!

Van-e szerzője? Ellenőrizzük hitelességét, hozzáértését a tárgyalt témák esetében.

Alátámasztó források?

Klikkeljünk a hivatkozásokra, vagy nézzük meg a hivatalos forrásokat. Egybevágnak a cikkel?

Talán csak vicc?

Ha túl szokatlan vagy bizarr, lehet, hogy gúnynak szánták. Keressük ki a forrást, hogy meggyőződjünk róla.

Kérdezzük meg a szakembert!

Kérdezzük meg a könyvtárost, vagy keressünk fel egy tényellenőrző vagy hivatalos forrást! (pl. a WHO honlapját)

Olvassunk bele!

A szalagcímek sokszor túl hangzatosak, csak arra szolgálnak, hogy az olvasó rájuk kattintson. Olvassuk át a teljes cikket!

Mit mondanak a többiek?

Van másik oldal is, amelyik közli ezt a témát?

Milyen forrásokat idéznek?

Figyeljünk az előítéleteinkre!

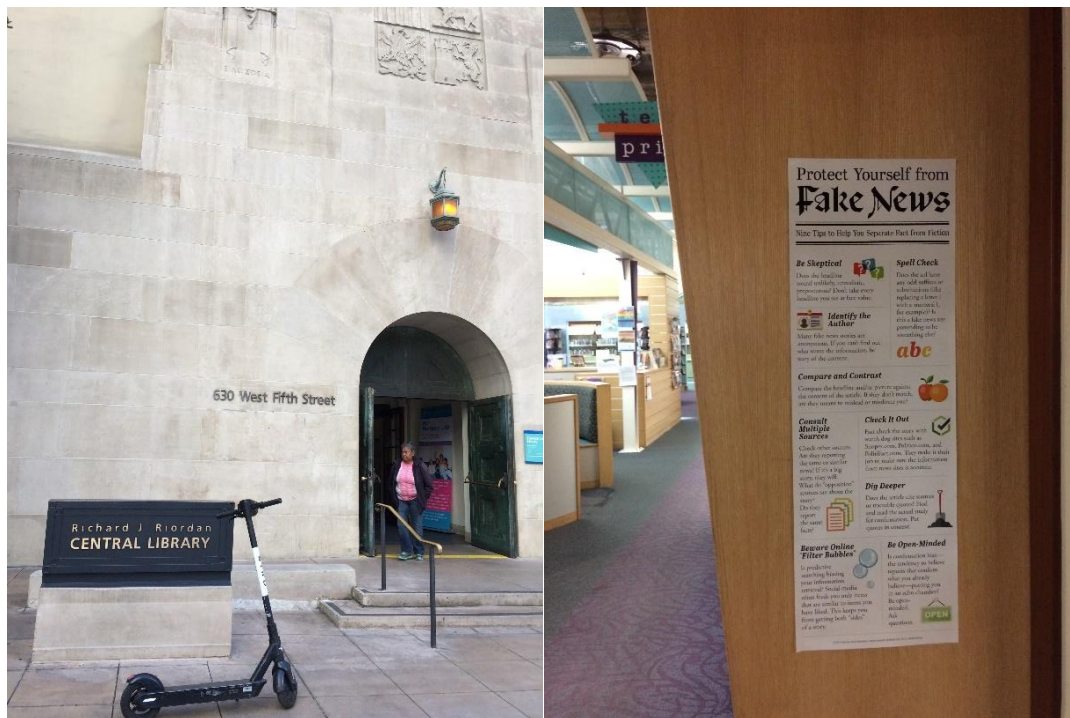
Gondoljuk át, hogy a saját hitünk és világnézetünk befolyásol-e.

Mielőtt megosztjuk, vizsgáljuk meg!

Ne osszuk meg posztot vagy cikket elhamarkodottan, ellenőrzés nélkül.

Az infografikában – amely angol nyelven az IFLA oldaláról [pdf](#) vagy [png](#) képfájlban egyaránt letölthető – megfogalmazott ajánlások világszerte egyik alapvető módszertanát adják a könyvtárak álhírekkel kapcsolatos tájékoztató tevékenységének.

Az **Amerikai Könyvtárak Egyesülete (ALA)** honlapján [a főoldalon](#) több, a járványt érintő kiemelt hír olvasható, illetve hatalmas forrásgyűjteményeket tettek közzé számos kapcsolódó témában is. Az ALA [folyamatosan nyomon követi a koronavírus terjedésével kapcsolatos eseményeket](#), kiemelten kezelve a WHO által definiált infodémiát. Az ALA felismerte azt is, hogy a közegészségügyi válság milyen hatással lehet a könyvtári dolgozókra, és kiterjedt forrásgyűjteményt tett közzé arra vonatkozóan, hogy a veszélyhelyzet ideje alatt a könyvtárak hogyan gondoskodnak munkatársaikról, hogyan kezelik a munkafolyamatokat, illetve szükség szerint hogyan függesztik fel azokat, valamint külön figyelmet fordít a [gyűjtésben](#) a járványhelyzet alatt fokozottan jelentkező álhírveszélyre és idegengyűlöletre. Az *American Libraries* magazin is közreadta az eredetileg az *American Library Association Public Programs Office* honlapján már március 19-én megjelent írást, amelynek címe: [A hamis hírek elleni küzdelem a vilá járványban – A könyvtár digitális elérhetőségének használata a téves információk elkerülésére](#). A cikk szerzője leszögezi: a téves információk ismeretlen, veszélyes helyzetekben fokozottan terjednek, és ez alól a koronavírus-járvány sem kivétel. Azonban – bár a könyvtár fizikailag bezárt – javasolja, hogy mindenki használja a könyvtár digitális szolgáltatásait, mivel a könyvtár továbbra is segíthet megakadályozni az álhírek terjedését a megbízható információforrások közvetítésével, amelyekre szélsőséges érzelmi állapotban is lehet támaszkodni.



Védd magad az álhírektől! – Los Angeles, Központi Könyvtár, Teenscape (Tinédzser-menedék/kuckó).

Fotó: Sági Ilona

Még a koronavírus-járvány előtt, 2019 októberében készült a fotó, ami bizonyítja: Kaliforniában korábban is figyelmet fordítottak arra, hogy középpontba helyezték a könyvtár szerepét a hiteles információszolgáltatás terén, és ezt jól érthető és áttekinthető módon tudassák a látogatókkal. A tinédzserek számára kialakított „menedék” bejáratánál látható ez a plakát, hiszen a fiatalok az átlagnál talán erősebben támaszkodnak a közösségi médiafelületeken terjedő hírekre.

A plakát alcíme: *Kilenc tipp arra, hogyan különböztess meg a tényeket a kitalált információktól.*

1. Légy szkeptikus!
2. Azonosítsd a szerzőt!
3. Ellenőrizd a helyesírást!
4. Vesd össze, és vedd észre az ellentmondásokat!
5. Járj utána!
6. Áss mélyebbre!
7. Tekints át több forrást!
8. Légy óvatos az „online véleménybuborékokkal”!
9. Légy nyitott!

A **római** közkönyvtári hálózat honlapján hét lépésből álló gyakorlati [útmutatót](#) tettek közzé a koronavírus idején elharapódzó álhírek elleni védekezéshez:

1. A forrás felkutatása. Honnan származik a hír? Intézményi honlapról, sajtóorgánumtól, vagy éppen egy satirikus oldalról? Milyen más tartalmakat tesz közzé az adott forrás?
2. Tényellenőrzés. Gyakran régebbi híreket állítanak be úgy félrevezető szándékkal, mintha aktuálisak lennének.
3. Ne bízunk a szenzációs címekben! Csodálatos gyógymódok, egyszerű megoldások összetett problémákra – ezek gyakran csak a kattintásszám növelését szolgálják, és nem függenek össze a cikk valódi tartalmával.
4. Fogjunk gyanút, ha megosztásra vagy továbbküldésre buzdítanak! Ha nem vagyunk meggyőződve az információ megbízhatóságáról, ne osszuk meg!
5. Végezzünk kereszttírányú kereséseket! Nézzük meg, ugyanazt a hírt milyen más oldalak tették közzé! Keressünk rá a hír kulcsszavaira úgy, hogy utánuk írjuk a „fake news” vagy „álhír” kifejezéseket! Ha kép is tartozik a hírhez, végezzünk képkeresést a keresőmotorok segítségével!
6. Használjunk az álhírek ellenőrzésére kifejlesztett eszközöket – a koronavírus kapcsán jó választás a *NewsGuard* tematikus [összeállítása](#).
7. Ha nem tudjuk igazolni a hírt, jelezzük az állami rendőrség infokommunikációs és kiberbűnözés elleni egységének (*Polizia Postale e delle Comunicazioni*) honlapján!

A megbízható tudományos információforrások ingyenes elérhetővé tételét tűzte ki az olaszországi *Fondazione Internazionale Menarini*. Az alapítvány az olasz származású Nobel-díjas farmakológus, *dr. Louis J. Ignarro* közreműködésével, egy tudományos bizottság irányításával [virtuális könyvtárat](#) állított össze a koronavírussal kapcsolatos, nemzetközileg jegyzett tudományos kutatásokból, elsősorban az egészségügyben dolgozók számára. [Célkitűzésük](#) az, hogy a koronavírussal párhuzamosan terjedő, kétes minőségű információk közül kiemeljék és könnyen kereshetően, ingyenesen közzétegyék a hiteles publikációkat résztémák szerinti bontásban.

Számos más könyvtár mellett a lombardiai orvosi könyvtári hálózat (*Sistema Bibliotecario Biomedico Lombardo*) is fenntart egy szakembereknek szóló [forrásgyűjteményt](#), a koronavírusra vonatkozó kutatások, adatbázisok, útmutatók elérhetővé tételével. A teljes szövegű elérés a legtöbb esetben a kiadók (Elsevier, Springer, Wiley stb.) felajánlásának köszönhető.

Az önkéntesek és könyvtárosok által közösen szerkesztett blog, a [BiblioVerifica](#) az IFLA álhírek elleni [útmutatója](#) alapján törekszik arra, hogy megbízható információforrásokat, keresési stratégiákat és tényellenőrző eszközöket osszon meg az átlátható, pontos, független és részrehajlás nélküli

tájékoztatás érdekében. Nem tettek másként a koronavírus esetében sem: [listát adnak közre a megbízható információforrásokról](#), illetve [cáfolják](#) a népszerű összeesküvés-elméleteket.

A **német és osztrák** könyvtárak a koronavírusról szóló álhírek elleni fellépésben a hangsúlyt a témában releváns használóképzésre fektetik, amelynek lényege a megbízhatóság, hitelesség ellenőrzése az információkeresés során. Annak, hogy a könyvtárakat és a könyvtárosokat mennyire foglalkoztatja ez a téma, jó példája a *BuB Forum Bibliothek und Information* című folyóirat [2019. évi 4. száma](#), amelyet ennek a témának szenteltek.

A tematikus szám bevezető cikkének címe: *Igazság vagy fake news? Politikai kihívás és annak következményei a könyvtárak számára*. A tanulmány szerint fel kell gyorsítani és fokozni kell az álhírek elleni leginkább megfelelő eszközök keresését, a könyvtáraknak szükség esetén külső tanácsadók szakértelmét is igénybe kell venniük. Képzést kell szervezni a munkatársak számára, hogy érzékenyítsék őket a téma iránt, és konkrét információkat közöljenek. Ily módon a könyvtárak képesek lesznek megfelelően reagálni, és gyűjteményeiket hatékonyan frissíteni, miközben használóikat is tájékoztatják a kérdés sokrétűségéről. Ennek a folyamatnak a szerves részét képezi az internetes források felhasználása és a közösségi média működésének pontos megértése.

A folyóirat további cikkei a használóképzéssel kapcsolatos legjobb gyakorlatok konkrét példáit mutatják be. Ezek közül az első Schleswig-Holstein tartomány könyvtári központjának a fiatalok nevelését célzó „FakeHunter” programját írja le, amelynek során a tartomány iskolai könyvtáraiban a 8. osztálytól kezdve a diákok játékos formában ismerkedhetnek meg az álhírek felismerésének módszereivel. Csapatokat alkotva nyomoznak, vizsgálják egy fiktív hírportál online közleményeit „fake” vizsgálati eszközök, megbízható internetes források, adatbázisok és könyvtárak segítségével, igazolják vagy hamisnak minősítik a híreket. Így fokozatosan „FakeHunter” válik belőlük. A FakeHunter hatalmas projektté fejlődött, amely a tartomány különböző intézményeit, így a gyermek- és ifjúságvédelmi szervezeteket „hozta össze” a könyvtárakkal. A programot ma már a tartomány 35 városában alkalmazzák, sőt, országos figyelmet is kapott: a lipcsei könyvtári konferencián 2019-ben a második helyezést érte el a legjobb gyakorlatok versenyén. Számos német és szomszédos országbeli könyvtár tervezi a játék bevezetését. Az érdeklődő könyvtárak számára online képzést is terveznek nyújtani a játékról.

Egy másik jó gyakorlat a wolfenbütteli *Herzog August Bibliothek* használóképzési programját mutatja be, amelyet a 16–19 éves korosztály számára szerveztek, akik ily módon első alkalommal tekinthetnek be egy tudományos könyvtár munkájába. A helyes információkeresés elsajátításán kívül a programban fontos szerepet kap az információforrások értékelése. A *Mi segít az álhírekkel szemben?* című cikk a lengyel, cseh és magyar Goethe-intézet *#Klartexte* (világos szövegek) elnevezésű projektjét ismerteti, amelynek célja a figyelem felhívása a helyes, tudatos médiafogyasztásra. Csak az tudja magát megvédeni a média által gyakran alkalmazott manipulációtól és dezinformálástól, és az tudja ezek terjedését megakadályozni, aki kiismeri mechanizmusukat.

Magyarországon a Könyvtári Intézet – folyamatosan követve az aktuális nemzetközi szakmai trendeket – már 2019-ben beemelte a népszerű *Határtalan könyvtár – K2* továbbképzési műhelysorozat témái közé az álhírek könyvtári kezelését. A *Húzzuk be a fake-et! Könyvtárak az álhírek ellen* címmel rendezett műhelynapról készült [összefoglaló és az előadások diasorai itt olvashatók](#). A témához [gazdag bibliográfia](#) kapcsolódik, amely elméleti áttekintést és gyakorlati felkészülési lehetőséget nyújt a kollégák számára.

A 2020. március elején indult [Könyvtárak.hu](#) portál – amelyet a Könyvtári Intézet munkatársai gondoznak, s amely a lakosság és a szakemberek tájékoztatására egyaránt szolgál – azonnal reagált a

koronavírus hazai megjelenése miatt a könyvtárakra háruló átállási problémákra, [felületet kínálva távoli elérésű szolgáltatásaik bemutatására](#). Kiemelt figyelmet fordítottak arra, hogy tájékoztassák a használókat a könyvtárak által kínált hiteles információk szolgáltatásáról:

„A könyvtár még mindig a hiteles információk gyűjtőhelye és szolgáltatója. Az információözönben való eligazodás megkönnyítése érdekében számos magyar könyvtár összegyűjtötte és közzétette online csatornáin az országos és az adott településre vonatkozó, koronavírussal kapcsolatos rendelkezéseket, a megbetegedés megelőzésére szolgáló tanácsokat, az információözönben való eligazodás megkönnyítése érdekében. Nagyon fontos ez a kezdeményezés, mert a könyvtárak így, a hiteles információforrások bemutatásával tudják a leghatékonyabban megfékezni az álhírek terjedését.” Azóta közel 70 könyvtár csatlakozott ehhez a kezdeményezéshez, például: Justh Zsigmond Városi Könyvtár (Orosháza), Csorba Győző Könyvtár (Pécs), Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár (Eger), Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár (Szeged), Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár (Kecskemét), Méliusz Juhász Péter Könyvtár (Debrecen).

A [Könyvtárak.hu](#) szerkesztősége folyamatosan [nyomon követi és összefoglalja](#) a hazai könyvtárak által a járvány időszakában nyújtott szolgáltatásokat, illetve beszámolnak arról is, [hogyan milyen munkálatok zajlanak a háttérben](#), a nagyközönség számára zárt, de hatalmas és gazdag kínálattal online módon folyamatosan a társadalom rendelkezésére álló könyvtárakban.

A [Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek](#) EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 projekt keretében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetésével megvalósult „Az én könyvtáram” program egyik mintaprojektjének célcsoportja a középiskola 9-12. osztályos diákjai. A mintaprojekt címe: [Médiaműveltségi és médiatudatossági foglalkozás a könyvtárban 1. Online tartalom-előállítás](#). *„A jó gyakorlat célja a fiatalok médiakultúrára és médiatudatosságra nevelése, az ismeretek és készségek, alkotói folyamatok során történő átadása élménygazdag módon. A feladat egy online híroldal tartalmának előállítása okos eszközökkel. A program fontos része, hogy a résztvevők megismerkedjenek a felelős tartalommegosztás szabályaival, illetve felismerjék a neten található hamis információkat.”*

Ellentmondások, következtetések

Egy február végi, a járvány hivatalos olaszországi megjelenése után pár nappal kelt helyi [publicisztika](#) szerint az ellentmondásos szakértői információk és a kapkodó hivatalos intézkedések aláássák az emberek intézményekbe vetett bizalmát, és ezért szűkebb szociális hálózatukon keresztül tájékozódnak, ami az ún. megerősítési torzítás – közösségi média általi felerősítés – jelenségének köszönhetően ideális táptalajt jelent az „alternatív” tények terjedésének. Noha azt nem tudjuk kiküszöbölni, hogy a járványügyi szakemberek a kutatások előrehaladtával időnként egymásnak ellentmondó információkat közvetítsenek, több eszközzel lehet az álhírek ellen küzdeni: összehangolt kormányzati, regionális és önkormányzati intézkedésekkel, szenzációhajhászat helyett színvonalas újságírással, valamint az információs műveltség erősítésével.

Hogy mi a tanulság? Fontos lenne a közösségimédia-felületeket üzemeltető vállalatok még hatékonyabb fellépése, a független tényellenőrzés fokozása és a független média erősítése. A hatóságok világosabb kommunikációval nyerhetik meg a nagyközönség bizalmát. Végül nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a közszereplők és a hírességek nagyobb figyelmet kapnak, és így (pozitívan is) befolyásolhatják a közvéleményt.

És végül, de nem utolsósorban: aki a könyvtárhoz, könyvtárosokhoz fordul kérésével, kérdésével, egészen bizonyos, hogy nem álhírekhez, vélt vagy téves információkhoz jut, hanem valódi válaszokat, ellenőrzött tényeket, adatokat kap a tanuláshoz, tanításhoz, hobbijához, gyermekének neveléséhez, fejlesztéséhez, – magas színvonalon.

További források a témában:

Az *Ázsiai/Csendes-óceáni Amerikai Könyvtárak Egyesülete (APALA)* [állásfoglalása](#).

Az *Információs Írástudás Csoport (ILG)* [könyvtárosokkal készített interjúja](#), [összeállítása](#), illetve [cikke](#).

Az *Európai Könyvtári Információs és Dokumentációs Egyesületek Hivatala (EBLIDA)* [ajánlása](#).

A *Wiley Online Library* felületén olvasható [publikáció](#).

A *New York Public Library* [cikke](#), valamint [webinárium](#).

A New Jersey állambeli *Somerset County Library System* [Facebook posztja](#).

A *Denver Public Library* [webinárium](#).

Az *Essex Library Services* [Twitter-bejegyzése](#).

A *London South Bank University - Library and Learning Resources* [válogatott forrásai](#) és [összeállítása](#).

A *Maastrich University Online Library* [cikke](#).

Összeállították az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet munkatársai:

- Bódog András, Könyvtártudományi Szakkönyvtár
- Fehér Miklós, Könyvtári Intézet igazgató
- Feimer Ágnes, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár önkéntes munkatársa
- Hangodi Ágnes, Könyvtári Intézet Oktatási és Humánerőforrás-fejlesztési Osztály: lektorálás
- Hegyközi Ilona, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár önkéntes munkatársa: angol nyelvi lektorálás
- Ságghi Ilona, Könyvtártudományi Szakkönyvtár
- Szabó Pirooska, Könyvtártudományi Szakkönyvtár
- Tóth Béla István, *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros (3K)*
- Tóth Máté, Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztály